

Aguna: Many Examples of Missing Husbands

Jan. 3, 1999

1) More Aguna Cases

שו"ת צמח צדק (הקדמון) סימן קג

אתת לקדמאי איתתא אחת ילדה רכה בשנים מרת גיטל בת הקדוש רבי יעקב הי"ד ובידה כתב ראייה על הריגת בעלה בק"ק לובלין וזהו נוסח הכתב שביד האשה הנזכרת: אמת הדבר דש כמר שמואל בר יעקב איש של מרת גיטל בת הק' רבי יעקב איז נהרג גיווארדן בק"ק לובלין אין איך ח"מ האב אין מקבר גיוועזן בידי גם באותו פעם איז גיטל הנ"ל מעוברת גיוועזין כל הנ"ל כתבתי וחתמתי לעדות ולראיה היום ב' דר"ח חשון תט"ז לפ"ק. נאם אליה הרודנר מלמד: נאם מתתיה בן לא"א מהורר חיים זצ"ל שמש: הועתק אות באות מגוף הכתב וחתמתי מתתיה שמש נתקיימה תוכן הכתב הנ"ל הוא זה:

אמת הדבר שכמר שמואל בר יעקב בעל של מרת גיטל בת הקדוש רבי יעקב נהרג בק"ק לובלין ואני ח"מ קברתי בידי גם באותו פעם היתה גיטל הנ"ל מעוברת כל הנ"ל כתבתי וחתמתי לעדות ולראיה היום יום ב' דר"ח חשון תט"ז לפ"ק: נאם אליה הרודנר מלמד: נאם מתתיה וכו':

הנה על פי הכתב הזה שביד האשה הזאת מרת גיטל היה נראה להתירה ברווחה דכיון שנמצא כתוב שנהרג בעלה וחתמתי אחד מן העדים נתקיימה אין אנו צריכין יותר דכבר הסכימו כל האחרונים דבעדות אשה מהני מפי כתבם הביאם הרב ב"י בטור א"ה סימן י"ז סעיף י':

ואף על פי שנזכר בכתב בלובלין ושנכתב בר"ח חשון תט"ז לפ"ק ואנו יודעים שאז היה התם שעת מלחמה וא"כ אעפ"י שלא אמר אלא סתם נהרג הוי כאלו אמר נהרג במלחמה דהא אי אמרה על בעלה מת על מטתו דמהימנא אפילו במלחמה בעולם כדאיתא ריש פרק האשה שלום אפילו הכי אי אמרה מת סתמא לא מהימנא דכיון ששעת מלחמה הוא אמרינן מת במלחמה קאמרה כדפירש רש"י התם באיבע"ל החזיקה היא מלחמה בעולם מהו וכו' כל שכן בנהרג סתמא דקאמר והוא שעת מלחמה דאמרינן נהרג במלחמה קאמר וא"כ חיישינן לבדדמי הא מ"מ כיון שכתב שהוא קוברו בידי מהימנא דכשאומר קברתי מהני אפילו במלחמה: אלא שהיה נראה לכאורה לפקפק כיון שנזכר בכתב שנכתב בר"ח חשון תט"ז לפ"ק ושנהרג בלובלין ואנו יודעים שגזירת הריגה בלובלין היתה בראשון דסוכות תט"ז לפ"ק והוא ט"ו יום קודם לכן ותנן שלהי יבמות אין מעידין על ההרוג אלא תוך שלשה ימים ואפילו בנמצא הרוג ואין יודעין מתי נהרג והכירוהו בטביעות עין יש מחמירין דאסורה להנשא דחיישינן שמא נהרג זה לפני שלשה ימים ואין להכירו מכל שכן ההרוגים הנמצאים אז באותו זמן בלובלין שאין יודעין מהרוגים אלא מאותן שנהרגו בראשון דסוכות דתלינן זה שנמצא הרוג גם הוא מאותן הרוגים והרי נמצא זה לאחר שלשה ימים ותנן דאין מעידין אחר שלשה ימים ולא יהא אלא ספק תוך שלשה או לאחר שלשה דאזלינן לחומרא לדעת הרבה מן האחרונים:

אבל לקושטא דמילתא לאו מילתא הוא דמאן לימא לן שלא מצאוהו הרוג אלא עד אותו יום שנכתב הכתב והיינו ר"ח חשון תט"ז לפ"ק דילמא מצאוהו הרוג קודם לכן כשהיה תוך שלשה ימים להריגתו ואז הכירוהו יפה כיון שהיה תוך שלשה אלא שלא כתבו העדים הכתב הזה לראיה עד אחרי כן בר"ח חשון תט"ז לפ"ק ואפשר שאפילו הקבורה היתה קודם לכן תוך שלשה ימים והיום ר"ח חשון שנזכר בכתב ההוא לא קאי אלא על הכתיבה באיזה יום שנכתב וכן משמע דלא קאי אלא על הכתיבה שהרי כתב וז"ל כל הנ"ל כתבתי וחתמתי לעדות ולראיה היום יום ב' דר"ח חשון תט"ז לפ"ק. הרי משמע דלא בא אלא לומר באיזה יום שנכתב אבל מציאותו והכרתו היה קודם לכן והיינו תוך שלשה ימים להריגתו ואעפ"י שאנן מסתפקין אם מצאוהו תוך שלשה או לא מ"מ אפשר שלאותן שכתבו הכתב הזה לראיה לא הוי ספק וספק כהאי שאנן מסתפקין באחרים אם מצאוהו תוך שלשה או לאחר שלשה לא מיקרי ספק דתלינן שהם היו יודעים שהוא תוך שלשה ימים...

לכך על פי הכתב שהביאה האשה הזאת לראיה שנהרג בעלה היה נראה להתירה ברווחה להנשא לשוק אחר שתיפטר מייבמה בחליצה כשירה:

אבל לפי שהאשה הזאת היתה יראה שלא יספיק לה הכתב הזה שתהא מותרת על ידו והביאה עדות נשים אשר העידו גם המה על הריגת בעלה נולד ספק גדול בהיתר דידיה מתוך הגדת עדותן והיינו דאמרו כל המוסיף גורע:

וזהו שהגידו הנשים בב"ד. במותב תלתא בי דינא כחדא הוינא ואתת לקדמנא מרת לאה בת הר"ר יעקב אלמנת פסח מק"ק מעזוב"ש והעידה בתורת עדות אחר שאיימנו עליה והשבענוה בשבועת התורה. וכך הגידה. אני הייתי מכרת לבעל אשה זאת הנצבת עמנו בזה מרת גיטל בת הקדוש רבי יעקב והוא היה נקרא שמואל והיה רופא אומן באלבירר דהיינו הוא היה בק"ק הראדני גדולה וגם אני הייתי שם כמה שנים והייתי מכיר אותו בטוב ויודע אני שנהרג בלובלין בסוכות תט"ז לפ"ק דהיינו לאחר הריגה שנעשית שם נתפשרו עם האויבים המאסקוויטע"ר והריקים והלכתי מן המקום לובלין אל רחוב היהודים וראיתי בבית אחד שהיה שם בית הכנסת והוא קרוב אל הגשר והשער העיר שם היה שמואל הנ"ל בעל האשה הזאת שוכב מת על המרפסת ואני הייתי מכסה אותו כי היה שוכב בכתונתו והיה שוכב מגולה וכסיתו ולא היה חבול בפנים רק חבורה אחת היתה לו מאחורי האוזן סמוך לעורף הצואר רק רשומים היו ניכרים לו בפנים שהכוהו במנעלי"ש שיש בהם חשוקי' של ברזל שקוראין פאטקווי"ש והיינו שהיה בפנים שלו בהרת ממראה ירוק נוטים לשחרורית ושאלנו אותה כמה ימים היה אחר ההריגה אז שמצאתו כך והשיבה שאיננה זוכרת את זה כי לא נתנה אל לבה לדעת את זה ושאלנו אותה אם הכירה אותו יפה כי היאך היה אפשר להכירו יפה דודאי היה נפוח כיון ששכב כמה ימים אחר ההריגה והשיבה שלא היה נפוח כלל אלא שהיה שוכב ונראה קצר וכחוש ואמרה בפירוש שהכירה אותו יפה ואין לה פקפוק כלל בהכרתו גם אמרה שאז היה שם אחד נקרא עבריל שראה אותה עומדה עליו אמר אליה וכי

זה בנך הוא ואמרה היא אליו לאו בני הוא אבל אני מכירו מי הוא שהיה רופא אומן באלבירר שוב שאלנו אותה שמא לא היה מת ממש והשיבה שיודעת בבירור גמור שהיה מת ממש וכי אחר כך הלכה היא והודיעה למתעסקים עם המתים מן ההרוג הזה שיקחוהו משם שלא יאכלוהו הכלבים וראתה ששלחו שני אנשים ונשאוהו על שני מיטות וחבלים כדרך שנושאים חבית שכר שוב שאלנו אותה אם יודעת מאומה מקבורתו והשיבה שאחר שנשאוהו משם אינה יודעת מאומה ממנו ע"כ הגדת מרת לאה הנ"ל בתורת עדות וכו' ביום ה' י"ד כסליו תיז"ל בפני תלתא דיינא פה ק"ק ניקלשפורג:

שוב אתת לפני ב"ד מרת יוטא בת הקדוש רבי יעקב אשת דוד מק"ק סמאליין והיא אחות האשה מרת גיטל אשת שמואל שמעידין עליו שנהרג בלובלין והעידה בתורת עדות וכו' אחר האיום והשבועה וכך הגידה **אני הייתי חוקרת ודורשת על גיסי שמואל בעל אחותי הזאת הנצבת עמנו בזה מרת גיטל כי היא היתה שוכבת על ערש דוי והיא ילדה ורכה בשנים ורק שנה אחת היה אז אחר נשואין שלהם והייתי שואלת אחריו וחוקרת ודורשת אם יש מי שיודע ממנו אם הוא חי או מת כדי שלא תתעגן ח"ו וגם נתתי שכר לערל אחד מאסקוויט"ר שיהיה הוא חוקר במחנה האויבים המאסקוויטער והריקים אחר האיש הזה בעל אחותי וחזר בא ואמר שאיננו שם במחנה ואז היו שם הרבה שהיו חוקרים ומחפשים אחר בעליהן בין ההרוגים והכירו אותן ובשביל כי לא נתנו אותם לקבור מיד כדי שיבואו ויכירו אותם ואז בא אליה אחד שהיה נקרא יוסף והגיד לה שגיסה שמואל נמצא הרוג והלכה היא וראתה אותו שוכב מת בבית הכנסת אחת שהיא קרובה אל הגשר ושער העיר לובלין**

והכירה אותו יפה שהוא שמואל בעל אחותה גיטל ורק חבורה אחת היתה לו אחורי האוזן ובפנים שלו היו בהרת שחורות מהכאות ושערות גדולות שהיו לו היו מונחים על מצחו והסירה הוא אותם למן הצד וזה רבי אליה מלמד החתום על הכתב שביד אחותה שהוא קבר אותו הוא היה מכיר אותו מעצמו לפי שהו' מק"ק הראדני גדולה וגיסה שמואל בעל אחותה גיטל גם הוא היה בק"ק הראדני גדולה וזה רבי אליה מלמד ומתתיה שמש הם שכבוהו לתוך הקבר בפניה והיא ראתה כשנשאוהו אל הקבר ואז בקשה מהם שיתנו לידה כתוב וחתום שגיסה שמואל מת ולא היה מצוי להם נייר חלק רק נייר ישן מלוכלך וזה הוא וכתבו עליו וחתמו ואמרו אפילו אם תבא למרחקים יהיו מכירים חתימת השמש מתתיה וגם כשתבא אל הרב הגאון מהר"ר העשיל יהיה הוא מכיר חתימת מתתיה שמש ויתן לך הוא כתב אחר ושאלנו אנחנו ב"ד אותה כמה ימים היה זה אחר ההריגה שנעשית בלובלין והשיבה שאיננה זוכרת אם היה שמנה ימים אחר ההריגה או יותר **אבל בודאי יודעת שפחות מן שמנה ימים לא היה אלא שמנה ימים או יותר אחר ההריגה הנעשית שם ושוב שאלנו אותה היאך היה אפשר להכירו כיון שהיה שוכב ימים אחר שנהרג ודאי שהיה נפוח והשיבה שלא היה נפוח כלל והכירה אותו יפה ואין לה פקפוק כלל וחלילה לה להכניס את עצמה בספק אלא יודעת בבירור גמור שהיה בעל אחותה גיטל ושוב שאלנו אותה אם היה ארוך או קצר כשמצאוהו הרוג אמרה שהיה ארוך כדרך המתים שנראה יותר ארוכים מן החיים ואמרנו לה והלא מרת לאה העידה כבר לפנינו שהיה נראה קצר והשיבה מתחלה היו רגליו עקומים למעלה ואחר כך באו אליו בני משפחתו אמו ואחיותיו ובקשו ממנו מחילה ופשוטוהו ושאלנו אותה מי היה נושא אותו ממקום ההוא והשיבה רבי אליה מלמד הסתום בכתב ועוד אחד נשאוהו משם על שתי מיטות וחבלים גם אמרה שאחותה מרת גיטל היתה מעוברת כשנהרג בעלה שמואל והפילה אחר כך נפל מת בק"ק אזורב בגליל אפטא בחדש ז' לימי עיבורה והפילה נקבה ע"כ הגדת מרת יוטא הנ"ל בתורת עדות וכו' ביום ה' י"ד כסליו בפני תלתא דיינא פה ק"ק ניקלשפורג...**

והנה לפי הגדת הנשים הללו איכא לאסתפוקי טובא בהיתר אתתא דא כי הנה נתבאר בהגדת מרת יוטא שאמרה בפירושו שלא מצאתה את ההרוג אלא אחר שמנה ימים שנעשית ההריגה בלובלין בראשון דסוכות תטז"ל ושילחי יבמות תנן דאין מעידין אלא עד תוך שלשה ימים ומרת לאה שהעידה גם היא על הריגתו אף על פי שאמרה שאיננה זוכרת כמה ימים היה אחר ההריגה כשמצאה את ההרוג אבל מ"מ מתוך עדותה משמע שגם היא מעידה על אותו יום שהעידה מרת יוטא ושניהם על יום אחד מעידין שהרי מרת לאה שהעידה קודם לה הגידה שהיא ראתה את ההרוג שהיו נושאים אותו על שתי מיטות וחבלים ממקו' ההוא שנמצא שם וכמו כן הגידה מרת יוטא שהיא ראתה נושאים אותו על שתי מיטות וחבלים ממקום ההוא שנמצא שם. הרי על זמן אחד מעידים ומרת יוטא הגידה בפירושו שזוכרת שאז היה על כל פנים שמנה ימים אחר הריגה שהיה בלובלין בראשון דסוכות תטז"ל לפ"ק אם כן שתייהן מעידין על שמנה ימים אחר ההריגה שהיתה בלובלין ומסתמא היה ההרוג הזה מן אותן ההרוגים שהיו בראשון דסוכות תטז"ל ט"ו יום קודם לכן ובמתניתין תנן דאין מעידין אלא עד שלשה ימי':

ואפילו אם תמצא לומר דאין בזה הוכחה דודאי נהרג שמנה ימים קודם לכן דאפשר לומר דאף על פי שגם הוא היה מן אותן המוכים והפצועים בראשון דסוכות תטז"ל דילמא לא מת מיד אלא היה חי כמה ימים אחרי כן ואח"כ מת לגמרי ואפשר כשמצאוהו הרוג אז היה תוך שלשה ימים למיתתו מ"מ מידי ספק אחר שלשה לא נפיק דילמא כשמצאוהו היה אחר שלשה ימים למיתתו ואין להכירו וכבר מבואר שהרבה מן האחרונים החמירו בספק נהרג תוך שלשה או לאחר שלשה הביאם הרב ב"י בסימן י"ז: ואפילו לדעת המקילין בנמצא הרוג ואין יודעין מתי נהרג וס"ל דאזלינן לקולא ותלינן שהוא תוך שלשה נראה דבכי האי גונא דאיכא הוכחה לפנינו לומר שנהרג לפני שלשה ימים כמו בנ"ד שידוע הוא ששם בלובלין נעשית הריגה על כמה מאות נפשות מישראל בראשון דסוכות תטז"ל ולא נשמע משום הריגה אחרי כן ודאי דלא תלינן להקל לומר שאין זה מן אותן הרוגים שהיו לפני שלשה ימים אלא תלינן בדבר הרגיל ואמרין מסתמא שזה שנמצא הרוג הוא מן אותן ההרוגים שהיו אז בראשון דסוכות תטז"ל והרי הוא לאחר שלשה ימים ואין מעידין עליו דע"כ לא ס"ל בספק דתלינן להקל שנהרג תוך ג' אלא בסתם נמצא הרוג וליכא הוכחה כלל לומר שנהרג לפני שלשה ימים ואין מעידין עליו דע"כ לא ס"ל לאותן מקילין דתלינן לקולא ואמרין שנהרג תוך שלשה דמהי תיתא לומר שנהרג לפני שלשה ימים אלא אמרין השתא נמצא והשתא נהרג ודעת האוסרים הוא דאפילו בכי האי גונא יש להחמיר דחששא דאורייתא הוא ואזלינן לחומרא אבל בדאיכא הוכחה לומר שנהרג לפני שלשה ימים כמו בנדון זה שידוע הוא שגזירת הריגה היתה בראשון דסוכות תטז"ל ואח"כ לא נשמע משום הריגה ושמנה ימים אחרי כן נמצא אחד הרוג דאיכא הוכחה לומר שזה

הנמצא הוא מן אותן ההרוגים שהיו בראשון דסוכות ודאי דליכא מ"ד דמקיל לומר שיש לתלות שאין זה מן אותן ההרוגין אלא שנהרג אחרי כן תוך שלשה ימים ליום המציאה דלעולם תולין בדבר הרגיל ואית לן למיחש שזה הנמצא הוא מן אותן ההרוגים שהיו בראשון דסוכות תטז"ל והרי הוא לאחר שלשה ואין להכירו... ולא מיסתבר למימר שזה רבי אליה שכתב שהוא היה מכיר את בעל אשה זאת ושמצאוהו הרוג ושהוא קברו היינו שמצא הוא אותו קודם שמצאוהו הנשים הללו ואז כשמצא הוא אותו עדיין היה תוך ג' ימים לראשון דסוכות תטז"ל והיה יכול להכירו יפה כיון שהיה תוך שלשה ימים הא ליתא דמתוך עדות הנשים משמע שהם היו הראשונים שמצאוהו ועל ידם נודע לרבי אליה ולשאר מתעסקים מן ההרוג הזה כי הנה מתוך עדותן נתבאר שמרת לאה היא מצאוהו בבית הכנסת מושכב הרוג על המרפסת והיא היתה מודיע למתעסקים שיקחוהו משם שלא יאכלוהו הכלבים ומרת יוטא אחות העגונה מעידה שהיא היתה חוקרת ודורשת על בעל אחותה ומסתמת מן אותן אנשים שהיו מתעסקים בהרוגים היתה חוקרת בראשונה ואלו היה רבי אליה יודע מן בעל אשה זאת היה הוא מודיע למרת יוטא אחות העגונה כיון שהיא היתה חוקרת עליו והוא היתה מכירה שהיו דרים בק"ק האראדני וגם ההרוג היה מן האראדנה ולמה לא גלה לה אלא ודאי שלא נודע לר' אליה מלמד מן ההרוגים הזה אלא אחר שנודע להנשים הללו שמצאוהו בבית הכנסת ועל פי הנשים הללו נודע לו מן ההרוג הזה ואם כן כיון שכבר נתבאר שהנשים הללו מעיד' על שמנה ימים אחר ההריגה הוא הדין נמ' העדות של אליה הוא על שמנה ימים אחר ההריגה ואם כן אין להכירו כיון שהוא לאחר שלשה ימים זהו הספק הנולד לי מתוך עדות הנשים הללו:

אלא לפי שהרבה חששו חכמינו ז"ל לתקנות עגונות ונמצא בפוסקים **דכה דהיתרא עדיף ושמוטל לחפש על כל צד וצדי צדדים למצוא היתר על פי הדין** על כן נראה שגם בנדון דידן יש לצדד ולהתיר ולומר שזה רבי אליה מלמד שכתב על בעל אשה זאת שנהרג והוא הכירו **אפשר שהכירו על ידי סימן מובהק ביותר בגופו ולא ע"י טביעות עין וסימן מובהק ביותר שאינו נמצא בשאר אנשים מהני אפילו בודאי שלשה ימים אחר ההריגה**. וזהו הסכמת כל האחרונים הביאים הרב ב"י בסעיף כ"ו אלא שלא מלאני לבי להתיר על פי צד היתר זה אם לא בהסכמות:

שו"ת חכם צבי סימן קלד

ה"ה נר"ו אד"ש כמשפט הגיעני מכתבו הטהור על אודות אשה אחת עגונה י"ג שנים ועתה מקרוב נתקבל עדות עד אחד באמשטרדם וז"ל במותב תלתא כחדא הוינא ואתא לקדמנא היקר כמר לייב בר יעקב מעיר אוברשטיין והעיד בת"ע באליו"ע וז"ל כמר זיסקינד בר יצחק אייזיק מעיר אנטבאך... כל הנ"ל שמעתי מפי גרשון הענווילר ומפי שמואל הידלסום ומפי יוקל צובראס אז זיית האבין איהם דער קענט כו' זיית גיהערין להרבנות דק"ק בינג וזה זמן י"ג שנה בימי הספירה היה המעשה הנ"ל גם נקבר שם ע"י אנשים שמצאו אותו ביצר ותכף נקבר שמה הוגבה כדת וכהלכה היום יום א' כ"ב חשוון ע"ת רצון.

תשובה תיוהא קא חזינא איך נשתהא הענין ולא מצאה האשה עדות על הריגת בעלה זה י"ג שנה אבדו עד היום הנ"ל כיון שהמקום קרוב וידוע לנו והדבר מפורסם לפי"ד העד הלז וסתם אשה דייקא לאשכוחי סהדי דתשתרי בהו לעלמא ומה נשתנה עגונה זו מהיות לה אורח כנשים שדרכן לחפש ולחקור בשבע חקירות עד מקום שהיד מגעת וזו ידיה אסורות מליקח כתב מב"ד של ק' בינג מודיע כל אשר נעשה ואניח דבר זה לחכמת שלמה הוא ברוחב בינתו ידרוש ויחקור מן האשה היושב בקרב מחנהו אם יש איזה ערמה בדבר.

ובעיקר הדין שכל מעכ"ת לסמוך על דעת הט"ז דבמיחך מקום הצלקת הוי סי' מובהק ביותר ה"ה בנ"ד שאומר העד ער האט גיהאט אז איין שניט אויף דען שטערין שפירושו שהיה לו כמו פצע על המצח סומכין עליו לענ"ד אי מהא לא אוריא דע"כ ל"ק הט"ז דהוי סי' מובהק ביותר אלא במיחד מקום האבר ההוא בראשו או בסופו או באמצעיתו דהו"ל כנקב בצד אות פלוני אבל באינו מיחד אלא האבר ולא מקו' האבר אינו אלא כאומר נקב יש בצד תיבה פלונית או בשיטה פלונית דלא מהני בגט וה"ה הכא אלא שאפשר לצדד דכיון שאותם האנשים שמצאוהו הרוג וראו בו הפציעה שהיתה במצחו ואמרו שע"כ הכירוהו ומסתמא בהיותו בחיים יודעין היו באיזה מקום מצח היתה הפציעה שהרי רגילין ותדירין היו עמו ומסתמא באותו מקום מהמצח שהיו יודעין ומכירין בו באותו האיש הנאבד מצאו הפציעה במצח האיש הנמצא הרוג אבל לא מפני שאנו מדמין נעשה מעשה על סמך זה בלבד ומ"ש החכם מהר"ש אייליון לסמוך על סימני מלבושיו כי רבים המה וע"כ ל"ח לשאלה אלא בא' או שנים אבל לא בכל מלבושיו כדעת מהר"ט וצירף לסברא זו דעת מהר"ם פאדווא ודעת מהר"ח ש"ל נלע"ד שלא כיון יפה שאין מנדון מהר"ם פאדווא ולא מנדון מהר"ש ראייה לנ"ד דשא"ה שראוהו קודם הטביעה בתוך הספינה באותם המלבושים ואח"כ מצאו איש א' מוטבע במים באותם המלבושים התם הוא דהוי חששה רחוקה לומר שהשאל כליו לאחר באותו פרק באותו מקום סכנה כי אין פנאי להשאיל אבל בנ"ד שלאחר שמנה ימים שנעלם אותו האיש מן העין מצאו א' לבוש בכלים ידועים להאיש הנעלם ממנו מאן לימא לן לדלעת החוששים לשאלה דלא ניהוש נמי הכא ועוד אני חוכך בנדון שלפנינו שהעד אומר שנהרג מן הצרפתי' שהם אנשי ריבם ולוחמ' עם האשכנזים לשלול שלל ולצודד נפשות והם שובים מהם נפשות יש לחוש שהשבאים הצרפתים שבאוהו להיודי הנעלם והפשיטוהו כל בגדיו ומלבושיו כדרך השבאים ומכרו או נתנו המלבושים לאחר והוא הנהרג ואותו היהודי הנעלם הוליכו אסור בזיק' לארצם לבוש בלויי סחבות כדרך השבוי' וא"כ אף מדברי מהר"ט אין ראיי' לנדון שלפנינו.

ולנע"ד למצוא לה תרופה מאותה שכ' התוס' בשם ר"ת והסכימו עמו הרבה ראשונים ואחרונים ז"ל הלכה למעשה דבספק תוך ג' תולין להקל ואף המפקקים בהיתר זה לחוד סומכין עליו בנמצא שלם והרב מהר"ט בפרט זה נראה כסותר עצמו מתשו' א' לתשו' אחרת שבתשו' א' כ' דלא מיקרי ס"ס ובאחרת נראה דמחשיבו לס"ס אמנם יש ליישבו במעט עיון ודרך כלל רבו כמו רבו המסכימים לדעת ר"ת בספק תוך ג' שתולין להקל בנמצא שלם מיהא וכאן הרי נמצא שלם בגופו אלא שיורו בו הצים וגם לא

ראוהו תפוח שהרי לא נזכר זה בעדותו של העד ואין לנו לחוש להחמיר ולהוסיף דברי' לחומר מלבנו כמ"ש ז"ל וא"כ יש לנו לומר שאף שנמצא שמנה ימים אחר העלימו השבאים החזיקוהו חי עד תוך ג' למציאותו ואז הרגוהו באופן שנמצא תוך ג' ימים להריגתו דקיי"ל מעידין עליו בטביעת עינא לחוד ואף שהעד המעיד הגיד שהכירוהו מחמת הבגדי' והפצע שבמצחו יש לומר דכוונתו שע"י אלו הסימנים הכירוהו בטביעות עין שהוא הוא היודי הנעלם וכמ"ש הרמב"ן ז"ל ע"פ ויכר יוסף את אחיו שע"י הגדתם שהם מארץ כנען הכירם שהם אחיו בודאי וסברא זו כתבה בת"ה בתשו' וקצת דייקא הכי כפילת לשון העד באומרו כל הנ"ל שמעתי מפי פ' ופ' אז זייא האבין אם דער קענט כו' שפירושו כל הנ"ל שמעתי מפי פ' ופ' שהם הכירוהו כו' משמע שהכירוהו בטביעות עין ע"י הסימנים הנ"ל ועוד יש למצוא לה פתח תקוה דאף הסוברים דחיישינן לשאלה היינו לשאלה דרבים רצוני שזה הנעלם השאיל כליו למי שהוא מבני אדם אבל לשאלה דיחיד רצוני שיש לו פצע כמותו להא לא חיישינן וכאותה שאמרו בפ' ג"פ קע"ב דאף דחייש אביו לנפילה לנפילה דחד לא חייש ופי' שם רשב"ם דלא חיישינן דמיוסף ב"ש נפל ויוסף ב"ש מצאו וכ"כ התוס' בפ' האשה שלו קי"ו בד"ה למאי נחוש לה אי לנפילה כו' וי"ל דהתם איירי בנפילה דרבים אבל לנפילה דיחיד שיפול מיוסף ב"ש וימצאנו יוסף ב"ש אחר ודאי ל"ה עכ"ל הרי דאע"ג דאמרי' בגמרא דחבי בר ננאי וננאי בר חבי במחוזא שכיחי טובא ואביו בעלמא חייש לנפילה אפי"ה לא חייש בכה"ג אף אנן נימא דאף למאן דחייש בעלמא לשאלה דרבים אבל לשאלה דיחיד ל"ה... כי מעכ"ת אומר שהדבר נחוץ מאוד והכתב הובא לי ט' ימים אחרי כתיבתו ואני טרוד בעניינים רבים וגדולים עכ"ל פניתי לקיים דברי מעכ"ת נוסף על המצוה רבה שבהתרת העגונה שנצטוינו עליה מפי ספרים וסופרים וממילא למדתי מדברי התשו' הלזו של הרא"ש ז"ל ענין מועיל מאוד לנדון שלפנינו והוא פתח פתוח לרוחה שכ' הרא"ש בסוף התשו' השני' של מכלול וז"ל כי נמצאו הרוגים ואין דרך כו' אלא מוליכין אותו למקום יהוד והורגין אותם הילכך לא שכיחי שיירתא ולא הוחזקו עכ"ל ונניח עתה מה שיש לפלפל ולדקדק בתשו' זו של הרא"ש ולעמוד על עיקר אופיה שלה וזה לי עשרים וחמש שנה ויותר שהארכתי בדבר הרבה כתובה אצלי במקום אחר וגם האחרונים הרבה צווחו בה מ"מ נקטינן מינה דאפילו ביוסף בן שמעון דחיישי' לשני יוסף ב"ש משום דאינו סי' מובהק היכא דברי לן שהיה במקום פלוני יוסף ב"ש והוא אתרא דלא שכיחי שיירתא ולא הוחזק לן באחר דשריא איתתא לכ"ע ובנ"ד כך הם הדברים שהלך ביער והוא מקום דל"ש שיירתא מחמת מורא ופחד של הצרפתים ששעת חירום היה ובשעת חירום אמרי' בהדיא בפ' חזקת דלא שכיחי שיירתא והמחזיק שלא בפניו לא הו"ל חזקה ולא עוד אלא דסתם יהודה וגליל כשעת חירום דמי והך אתרא שהוא על הספר לא עדיף מיהודה וגליל דהוה שעת חירום ואין שיירות מצויות וביותר ביער ההוא שמצאוהו קשור באילן וא"כ סמכי' על רושם המצא אף שאינו סימן מובהק ולא חיישי' לאחר כיון שלא הוחזק וגם אין שיירות מצויות וזה כדאי להתיר אפי' בלי היכר הבגדים וכ"ש בצירוף היכר הבגדים דלית דין ולית דין שלא תהא מותרת אלא הרי היא מותרת להנשא כשאר בנות ישראל הפנויות... והנלע"ד כתבתי צבי אשכנזי ס"ט.

שו"ת האלף לך שלמה חלק אבן העזר סימן צ

ע"ד האשה עטיל רחל שהוגבה לה גבית עדות מע"א בק' סאדגרע שהי' בק' באקרעשט בבית החולים ונודע לו כי איש חיים סטאליר מבענדד מת ושבע שנים היא נעה ונדה לבקש לה מזור והרב והמו"צ מסאדגרע כתבו להיתר והסכים הגאון אב"ד טשערנוויץ. הנה אני מסכים לדבריהם הנכונים כי בודאי הגדת שם עירו ומלאכתו מלאכת סטאליריא הוי כשמו ושם אביו ושם עירו וגם בלא"ה כבר כתב הרמ"א דהיכי דהוי אומדנות המוכחות מהני שמו ושם אביו וה"ה שמו ושם עירו דמהני ואני מוסיף דבאמת דינא הוא כן דהרי בגט די בשמו ושם אביו ולא בעינן שם עירו כי אין כותבין מקום הלידה והדירה וא"כ במה הוי מוכח מתוך הגט מי הוא והרי בעינן מוכח מתוכו ובוה אינו מוכח מתוכו ובע"כ דל"ה עוד ליכ"ש אחר ונחשב מוכח מתוכו וגם בדיעבד מהני בשמו לבדו בלי שם אביו ובע"כ מכה כיון דנכתב שם אשתו הוי בצירוף שמו הוי כמו שמו ושם אביו א"כ מוכח דבתרתי די ולא בעינן שמו ושם אביו ושם עירו ולמה בעדות מיתה בעינן שלשתן שמו ושם אביו ושם עירו ובע"כ דבגט שאני כיון דהוי הוכחה דאין אדם מגרש אשת חברו לכך די בשני סימנים משא"כ בעד מיתה דליכא הוכחה עליו שזה הוא החמירו דבעינן גם שלשתן וא"כ בעד מיתה היכא דהוי אומדנא דמת מודים כ"ע דדי בשני סימנים כמו בגט וא"כ ה"נ הוי הוכחה מדהוי כ"כ זמן רב ולא חזר ולא נשמע ממנו שום זכרון הוי הוכחה דמת וכבר כתבנו בתשובה דמוכח בש"ס דסמכינן על אומדנא בהיתר אשה מכתובות ס"ב גבי ר' ינאי דאמר כפו מטתו דאם ה' יהודא קיים לא ה' מבטל עונתו והרי אסור להתאבל בלי ידיעה ברורה ואיך ציוה ע"פ אומדנא שלו ובע"כ היכא דהאומדנא אלים סמכינן עליו וא"כ ה"נ כיון דלא נשמע ממנו כ"כ שנים הוי אומדנא דמת ומהני לסמוך ע"ש וע"ש עירו ונ"מ לנו דאף דזה פשוט דשם מלאכתו מהני כמו שם עירו ושם אביו מ"מ מהני ע"י דברינו הנ"ל לצרף גם עדות השני שהוגבה בק' גאלאץ כי הוכרו שם ונודע שמת שם חיים סטאליר אך לא ידעו שם עירו והנה עכ"פ שם סטאליר הוי כמו שם אביו ולפי הנ"ל די בו ג"כ ויחשב ב' עדים ונ"מ דאף שכתבו שהי' שם אחד ואמר דרך שחוק שלא מת שהי' עמו אין לחשוש לו כי מלבד מ"ש הרבנים כי לא הגיד כן רק דרך שחוק גם בלא"ה כיון שעד המתיר בא לב"ד והשני המכחיש לא הגיד בפני ב"ד לכך לא נחשב זה הכחשה אך לפי הנ"ל בלא"ה א"ש כיון דמצרפין גם עדות השני של גאלאץ הוי האומר חי הוא ע"א במקום שנים וגם מה שהוי חשש שהעד הראשון נקרא שמואל לץ שדרכו להתלוצץ אין בזה כלום חזא דבשביל זה אינו נפסל לחשוד להעיד שקר בתורת עדות כי מלבד דאפשר לדונו לכף זכות כי מצינו בבר קפרא שהי' בדחנא דרבי ובש"ס מס' תענית גבי אלי' ובהני תרי אינשי בדחי אנן וכו' ומלבד כל זה בשביל חשש זה אינו נפסל לעדות דלא משמע לאינשי איסורא בהכי ועוד הרי הרמ"א כתב דאף בהפסולין אם חזינו דהעיד בלי רמי' ועיקול אינו נפסל וסמכינן עליו להיתר אשה וכאן נראה כיון דהשביעוהו בחלקו לעוה"ב ודאי הוי בלי רמי' ועיקול גם כיון דמצינו עוד אחד דהגיד בתורת עדות שחיים סטאליר מת נהי דנימא דלא מהני בלי שם עירו עכ"פ הוי אומדנא והוכחה לדברי עדות שמואל לץ דהוי בלי רמי' ועיקול ודי בעדותו שהעיד גם על שם עירו ואף דלפ"ו הוי רק

עדות שמואל לבדו והרי יש ע"א שאמר להיפוך כבר כתבנו שהגדת השני ראו דהוי דרך שחוק גם הוי שלא בב"ד וזה העיד בב"ד לכך לא נחשב חד לגבי חד ומצורף לזה דעת המתירין בשם אביו או שם עירו לבד ולפי דבריהם יש לנו ב' עדים ובצירוף הטעם דבשביל שהוא לץ אין לפסלו לכך נראה שהיא מותרת בלי פקפוק רק שצריכה חליצה ואם תחלוץ מותרת להנשא וזה הב"ד שיחלצו לה יתירו לה כדין הנשאת ע"פ ע"א ואם כבר מת היבם ישבו ב"ד של שלשה מאן דהו ויתירו לה:

שו"ת האלף לך שלמה חלק אבן העזר סימן צט

שא' באשה עגונה שהי' בעלה בצבא החיל ובא לה מכתב מבעלי מלחמה ישראל שנטבע בנהר לפנייהם ואחד משכו מן המים וגלגלו אולי יחזיר לחייו ולא עשו תושי' וקברוהו ע"פ השדה וע"ז היו התומים עשרה בעלי מלחמה וג' אנשים קיימו חתימתם אך אין החתימה ניכרת גם של המקיימין אינו ניכר. הנה הרבה הארכתי בדין זה וכעת אבוא רק בקצרה לדינא כי הנה אני מסכים עמו להתירה כי אף להמחמירין בכתב ישראל היינו באינו מקוים אבל במקוים נהי דאין מכירין הקיום הרי /אה"ע/ בס' קמ"ב הובא דעות דקיום ב"ד א"צ קיום וכבר כתבתי בקונטרס תקון עולם להקל בזה ולכך אף להמחמירין בזה מ"מ בעדות עגונה דדי אף במפי עבד מפי שפחה מכ"ש דמותר בקיום ב"ד דא"צ קיום... אך דא עקא דהרי יש דעות הובא ברמ"א /אה"ע/ ס' י"ז דבראה הטביעה לא מהני הכרתו בטביעות עין אפי' בראה מיד שהוציאו ובעינן שיהי' לו סימנים בגופו וכאן לא ביארו שהי' להם סימנים ונראין הדברים דע"י ט"ע הכירוהו וזה לא מהני לכמה פוסקים בראה הטביעה אך באמת א"ש כאן דמה דמחמירין הוי רק בע"א אבל בב' עדים לא חיישינן לבדדמי ומהני לכ"ע אף דראה הטביעה. ועוד נראה דאף בלי ב' עדים מהני כאן כיון דהוי בעל מלחמה ובבעל מלחמה הוי סימנים בגדיו דלא שייך בזה חיישינן לשאלה דאין בע"מ רשאי להשאל בגדיו לאחר ובנפשו הוא ודמי לכלים דלא מושלי אינשי ובהו ודאי הכירו אותו בבגדיו דבלא"ה לא הי' אומרים דזה הוא ובע"כ הכירוהו בבגדיו ודי בזה הכרת הבגדים גם בלא"ה כיון דראוהו נטבע בבגדים אלו אין לחוש לשאלה ואף דיש לחוש להיפוך דבגדי בע"מ הוי הכל שוין וי"ל דהם נדמו בט"ע של הבגדים דזה הוא וט"ע לא מהני בזה כיון דראו הטביעה אך י"ל דבזה בלא"ה אין לחוש לבדדמי די"ל דוקא באיש אחר חיישינן לזה מכה דראוי לילך בתר רובא דעלמא אבל בזה דהוי בע"מ ובפרט דהוי מן בעלי כלי זמר והמה מועטין וליכא בזה רובא דעלמא אין לחוש בזה לדדמי ולשאלה לאחר לא שייך בע"מ ולמעט בפלוגתא עדיף לכך י"ל בזה לכ"ע ל"ח לבדדמי אף דראה הטביעה וזה אני כותב לסניף דבלא"ה ל"ש בזה בדדמי כיון דהוי כאן הרבה עדים כנ"ל גם י"ל דהני דמחמרי בראה הטביעה היינו רק בלא שהה עד שתצא נפשו דהוי חשש תורה אבל בשהה עד שתצא דמה"ת בלא"ה מותרת רק מדרבנן אסורה מודים דל"ח לבדדמי וכאן ודאי שהו כ"כ דהרי חפשוהו אותו בודאי הי' כ"כ. גם יש לצרף בזה דעת המבי"ט דחזקה היינו האי שנאבד ואף להחולקים כאן עדיף כיון דנמצא במקומו ממש גם כיון דמים שאין להם סוף הוי רק דרבנן לכך י"ל דסמכינן על חזקה זו וגם עיקר הטעם שחלקו על חזקה זו היינו כיון דנאבד חי ועתה מת ואינו כמו שנאבד משא"כ בנטבע כיון דבשעה שנאבד הוי רובו למיתה א"כ לא נשתנה משעת אבדה לכך לכ"ע י"ל חזקה זו דהיינו האי שנאבד לזה הנני מצטרף עמו להתירה וישבו ב"ד ויתירו אותה כדין היתר עגונה:

שו"ת אגרות משה אבן העזר חלק ג סימן מז

בדבר הבעל שהיה במלחמה ונאבד זכרו

ובדבר האשה שבעלה נשלח לסיביר ולאחר עבור כמה שנים נשלח למלחמה ובשנת תש"ג נתקבל תעודה מוואיונקאמאט שאבד זכרו במלחמה. ואם הוא בחיים היה כעת בן ע"ה שנים, הנה מצד התעודה הא ליכא עדות על מיתה כלל, דהרי אפשר שנשבה בשבי והוא חי באיזו מדינה, ואינו כותב לביתו מחמת שאינו יודע באיזו מקום נמצאים אשתו וב"ב כי בימי המלחמה הנוראה גם אלו שנשארו במקומם הוצרכו לברוח למקומות אחרים, אולי נשכה ממנו האדרעס /כתובת/ שלה מרוב הצרות שעברו עליו, וגם אולי נשא אשה אחרת במקום שנמצא, ביאושו מלהפגש עם אשתו, וגם אפשר שברח והוא נמצא בשם אחר במדינה גופה. ומה שלפי החשבון אם הוא בחיים הוא כבן שבעים וחמש מה בכך הרי מצד השנים איכא חזקת חיים גם לזקן בשנים אלו ואף ביותר ונשאר רק מה שנאבד במלחמה שליכא בזה עדות על מיתה כדלעיל, שלכן איני רואה להתירה בזה. אך אם היה ידוע שנשבה ביד הנאצים שאיכא רוב גדול שהרגו את מי שהכירו שהוא יהודי היה מקום לדון בהיתרה אבל הא לא ידוע זה שלכן אין להתירה לע"ד. והנני ידידו מברכו באהבה לחג כשר ושמה, משה פיינשטיין

הצופה August 1973